

3. Uitverkiezing en vrije wil

Introductie

In de Bijbel vinden we regelmatig oproepen tot bekering. In deze oproepen lijkt het erop dat de mens zichzelf moet bekeren van zijn slechte weg. In andere Bijbelteksten vinden we echter het idee terug dat God ons bekeert en dat wij mensen niet in staat zijn om onszelf te bekeren. In dit stuk willen we daarom over de vraag nadenken: bekeren wij onszelf of bekeert God ons? En hoe zit het dan met de uitverkiezing en de vrije wil?

Wie bekeert wie...?

In de Bijbel vinden we regelmatig oproepen tot bekering. De Israëlieten worden steeds weer opgeroepen om terug te keren naar de Heer, wanneer zij zijn afgedwaald.¹ Zo lezen we bijvoorbeeld in Jeremia 3:6-7 het volgende:

*In de dagen van koning Josia zei de Heer tegen mij: Hebt u gezien wat het afvallige Israël gedaan heeft? Zij ging elke hoge berg op en onder elke bladerrijke boom, en bedreef daar hoererij. Ik zei, nadat zij al deze dingen gedaan had: **Keer terug naar Mij**, maar zij keerden niet terug...*

In deze verzen vinden we het idee terug dat de mens zelf tot inkeer moet komen en zichzelf moet bekeren van zijn slechte weg. De Israëlieten werden immers opgeroepen om zich te bekeren en zij konden dit ook weigeren. Als God hen opriep om zich te bekeren, dan moesten ze daartoe ook in staat zijn geweest. Dit laat ook Deuteronomium 30:8-14 zien:

*En **ú zult zich bekeren**, de stem van de Heer gehoorzaam zijn en al Zijn geboden, die ik u heden gebied, houden ... Want dit gebod, dat ik u heden gebied, is niet te moeilijk voor u en het is niet te ver weg ... Want dit woord is heel dichtbij bij u, in uw mond en in uw hart, om het te doen.*

God vroeg niet het onmogelijke van zijn volk. Toen Hij hen vroeg om zich te bekeren en zijn geboden te houden, gaf Hij daarbij aan dat deze opdracht mogelijk zou zijn voor het volk. Anders zou Hij het ook niet vragen van zijn volk. Dit laat duidelijk zien dat de Israëlieten in staat waren om zichzelf te bekeren. Ditzelfde idee vinden we ook in het Nieuwe Testament op allerlei plaatsen terug.² Toen Johannes de Doper en Jezus begonnen te prediken, riepen zij de mensen hoofdzakelijk op tot bekering:

*In die dagen trad Johannes de Doper op en hij predikte in de woestijn van Judea, en zei: **Bekeer u**, want het Koninkrijk der hemelen is nabijgekomen ... Van toen af begon Jezus te prediken en te zeggen: **Bekeer u**, want het Koninkrijk der hemelen is nabijgekomen. (Mattheüs 3:1-2, 4:17)*

Ook nadat Jezus naar de hemel was gevaren, bleef Hij deze boodschap aan zijn kinderen verkondigen. In Openbaring 1-3 krijgt Johannes een visioen, waarin hij Jezus in hemelse glorie ontmoet. En Jezus dicteert dan een zevental brieven aan hem, voor de gemeenten in Klein-Azië. Keer op keer zegt Jezus in deze brieven: 'Bekeer u!' Als voorbeeld halen we de eerste brief aan, die aan de gemeente van Efeze gericht was:

*Bedenkt dan van welke hoogte u bent gevallen en **bekeer u** en doe de eerste werken. Maar zo niet, dan kom ik spoedig bij u en zal uw kandelaar van zijn plaats wegnemen, als u zich niet bekeert. (Openbaring 2:5)*

Kennelijk konden de gemeenteleden opgeroepen worden om zich te bekeren en konden zij daar wel of geen gehoor aan geven. Dit laat zien dat de mensen een bepaalde vrije keuze hebben en dat zij zichzelf kunnen bekeren.

Toch valt hier nog meer over te zeggen, want sinds de zondeval is de mens geneigd tot alle kwaad. Dat hebben we in het eerste document van de onderwijsserie over bekering kunnen zien. De mens zal zich vanuit zijn natuurlijke neiging dan ook niet bekeren. Dus de vraag is: hoe wordt de mens in staat gesteld om zich te bekeren? En is het dan nog wel de mens die zich bekeert of is het eigenlijk God die de mens bekeert? Er zijn best wel wat teksten in de Bijbel, die het laatste lijken te suggereren. Laten we ze bekijken:

*... **Bekeer mij**, dan zal ik bekeerd zijn, want U bent de Heer, mijn God. (Jeremia 31:18)*

*Heer, **bekeer ons** tot U, dan zullen wij bekeerd zijn! ... (Klaagliederen 5:21)*

In deze twee teksten vragen de schrijvers of de Heer hen wil bekeren, zodat ze bekeerd zullen zijn. Hiermee lijken zij te zeggen, dat zij zelf niet in staat zijn om zich te bekeren, maar dat alleen de Heer dat kan doen. Jezus Zelf zegt iets soortgelijks in Johannes 6:44 en 65:

*Niemand kan tot Mij komen, tenzij de Vader, Die Mij gezonden heeft, hem trekt; en Ik zal hem doen opstaan op de laatste dag ... Maar er zijn sommigen onder u die niet geloven. (Want Jezus wist van het begin af wie het waren die niet geloofden, en wie het was die Hem zou verraden.) En Hij zei: Daarom heb Ik u gezegd dat niemand tot Mij komen kan, **tenzij het hem door Mijn Vader gegeven is.***

Jezus zegt hier dat niemand door geloof tot Hem kan komen, tenzij de hemelse Vader het hem of haar geeft. Kennelijk kunnen de mensen zichzelf niet bekeren, maar moest de hemelse Vader dat doen. Anders zouden zij nooit kunnen geloven in Jezus. Het blijkt uit dit stuk zelfs dat de Vader het aan sommigen niet geeft. Er waren namelijk mensen die niet in Jezus geloofden. En Jezus spreekt deze woorden met het oog op hen.

Al het goede dat wij doen, komt bij God vandaan, inclusief onze bekering. Wij kunnen daar van onszelf niets aan toevoegen. Daarom zegt Paulus ook in Filippenzen 2:13: *Want het is God, Die in u werkt zowel het willen als het werken, naar Zijn welbehagen.* God werkt niet alleen de werken door ons heen, maar zelfs het willen. Hij is Degene die ervoor zorgt dat we überhaupt het goede pad willen bewandelen. Dus zowel wat betreft onze wil als wat betreft onze daden, zijn we compleet afhankelijk van God.

De centrale vraag waar we een antwoord op zoeken, is hoe de voorgenoemde teksten nu met elkaar samenhangen. Enerzijds heeft de mens een vrije wil en kan hij verantwoordelijk gehouden worden voor de keuzes, die hij zelf maakt. Anderzijds hebben we het nodig dat God ons bekeert en kunnen we dat helemaal niet van onszelf doen. Hiermee zitten we in het hart van de vragen rond de uitverkiezing. In de volgende paragraaf willen we de Bijbelteksten over de uitverkiezing gaan bekijken.

Uitverkiezing in de Bijbel

Wanneer we het thema van de uitverkiezing in de Bijbel bekijken, dan is het goed om vooraf al te beseffen, dat de Bijbel geen dogmatisch boek is. De Bijbel levert ons dan ook geen uitgewerkte verkiezingsleer. Het is bijvoorbeeld al een lastig gegeven, dat er iedere keer weer een ander Grieks werkwoord gebruikt wordt, als het om de uitverkiezingsteksten gaat. Het gaat hier niet om een vaststaand concept of theoretisch idee. De Bijbelteksten zijn uit het volle leven gegrepen. Toch kunnen we wel wat leren over de uitverkiezing van God uit de volgende teksten.

Jezus spreekt in de evangeliën van Mattheüs en Markus over 'uitverkorenen' of 'uitgekozenen'. Hij gebruikt dan het Griekse woord *eklektos*. Dit woord gaat over iemand die gekozen of geselecteerd is uit een grotere groep, voor een specifiek doel. Jezus gebruikt dit woord in de volgende verzen:

*Zo zullen de laatsten de eersten zijn, en de eersten de laatsten; want velen zijn geroepen, maar **weinigen uitverkoren**.* (Mattheüs 20:16)

*Toen zei de koning tegen de dienaars: Bind hem aan handen en voeten, neem hem mee en werp hem uit in de buitenste duisternis; daar zal gemjammer zijn en tandengeknars. Want velen zijn geroepen, maar **weinigen uitverkoren**.* (Mattheüs 22:13-14)

*En als de Heer die dagen niet ingekort had, zou er geen vlees behouden worden; maar ter wille van **de uitverkorenen, die Hij heeft uitverkoren**, heeft Hij die dagen ingekort.* (Markus 13:20)

Deze uitspraken deed Jezus in het kader van de naderende Eindtijd en het Laatste Oordeel. Het lijkt duidelijk te worden uit deze verzen, dat er bepaalde mensen zijn uitgekozen door God, om deel te hebben aan Gods eeuwige redding en uitbetaling van goede werken. Anderen zijn daarvoor niet geselecteerd. Deze verzen laten nog in het midden op basis waarvan de selectie gemaakt is. Uit deze verzen kunnen we niet opmaken of God ons verkiest op basis van onze eigen keuzes of op basis van een eeuwig raadsbesluit van Hemzelf.

In Johannes 15 gebruikt Jezus een ander woord om de uitverkiezing aan te duiden. Hij gebruikt daar het Griekse woord *eklegomai*. Dit werkwoord betekent 'kiezen/selecteren voor jezelf'. Dit woord legt meer nadruk op het feit dat God mensen voor Zichzelf verkiest. Hij selecteert heel bewust en op basis van wat zijn hart Hem ingeeft. Dit woord gebruikt Jezus in Johannes 15:16 en 19:

Niet u hebt Mij uitverkoren, maar Ik heb u uitverkoren, en Ik heb u ertoe bestemd dat u zou heengaan en vrucht dragen, en dat uw vrucht zou blijven, opdat wat u ook maar van de Vader vraagt in Mijn Naam, Hij u dat geeft ... Als u van de wereld zou zijn, zou de wereld het hare liefhebben, maar omdat u niet van de wereld bent, maar Ik u **uit de wereld heb uitverkoren**, daarom haat de wereld u.

Jezus zegt hier heel duidelijk dat het initiatief niet bij ons, maar bij Hemzelf ligt. We worden dus ook niet uitgekozen op basis van een keuze, die wij maken. We worden juist uitgekozen op basis van een keuze, die Jezus Zelf maakt. Nu worden deze verzen niet direct aan de eeuwige zaligheid of het Laatste Oordeel gekoppeld. Deze verzen hebben specifiek betrekking op de twaalf leerlingen van Jezus, die zijn uitgekozen om vrucht te dragen in de wereld. Vers 19 verbindt deze uitverkiezing wel aan het afgezonderd zijn uit deze wereld. We zouden daaruit kunnen afleiden dat deze uitverkiezing ook op bekering en redding in het algemeen toe te passen is. In elk geval wordt het menselijke initiatief in deze verzen zeer beperkt.

In Romeinen 8:30 treffen we het Griekse woord *pro-oridzo* aan. Dit betekent 'van tevoren kiezen' of 'van tevoren markeren'. Dit woord gaat dus meer in op het tijdsaspect. We worden gekozen, voordat er andere dingen gaan gebeuren. Laten we kijken naar Romeinen 8:30:

*En hen die Hij er **van tevoren toe bestemd** heeft, die heeft Hij ook geroepen, en hen die Hij geroepen heeft, die heeft Hij ook gerechtvaardigd, en hen die Hij gerechtvaardigd heeft, die heeft Hij ook verheerlijkt.*

Paulus laat hier zien dat wij gekozen zijn door God, voordat wij überhaupt geroepen, gerechtvaardigd of verheerlijkt werden. Voordat dit alles gebeurde, had God ons al uitgekozen. Ook hier wordt het menselijke initiatief dus ernstig beperkt, want wij hadden nog niet eens van het evangelie gehoord, toen God ons al uitkoos voor redding. Het gaat hier over de rechtvaardiging en de verheerlijking. Dit lijkt dus ook te handelen over de eeuwige redding, want zonder rechtvaardiging door Jezus' bloed kunnen wij niet gered worden. Het is duidelijk dat God Zelf ons op het oog had voor eeuwige redding. Hij markeerde ons van tevoren daarvoor.

Een combinatie van *eklegomai* en *pro-oridzo* komen we tegen in Efeze 1:4-5:

omdat Hij ons vóór de grondlegging van de wereld in Hem uitverkoren (eklegomai) heeft, opdat wij heilig en smetteloos voor Hem zouden zijn in de liefde. Hij heeft ons voorbestemd (pro-oridzo) om als Zijn kinderen aangenomen te worden, door Jezus Christus, in Zichzelf, overeenkomstig het welbehagen van Zijn wil.

We lezen hier dus dat God ons voor Zichzelf heeft uitgekozen, op basis van wat zijn hart Hem ingaf. Dit deed Hij zelfs voordat Hij de schepping begon te maken. In vers 5 lezen we dan nog dat God ons van tevoren markeerde om zijn kinderen te worden. Paulus schrijft hier nog extra bij dat God dit deed, op basis van zijn eigen wil en verlangen. Hier is eigenlijk alle menselijke initiatief buiten beeld geraakt. Het is God Zelf die een wilsbesluit neemt, voordat Hij aan de schepping begon, wie Hij wilde markeren voor verlossing. Op basis van dergelijke uitspraken is de uitverkiezingsleer tot stand gekomen, waar we later in dit stuk nog naar gaan kijken.

In 2 Thessalonicenzen 2:13-14 wordt nog een ander woord gebruikt voor de uitverkiezing, namelijk het Griekse woord *haireo*. Dit werkwoord betekent 'ik kies' of 'ik heb een voorkeur voor'. Het gaat hier duidelijk om een persoonlijke keus. De keuze is, om zo te zeggen, smaakgevoelig. Laten we kijken hoe dit werkwoord wordt gebruikt in de brief aan de Thessalonicenzen:

Maar wij moeten God altijd voor u danken, broeders, die geliefd bent door de Heer, dat God u van het begin verkoren heeft tot zaligheid, in heiliging door de Geest en geloof in de waarheid. Daartoe heeft Hij u geroepen door ons Evangelie om de heerlijkheid van onze Heer Jezus Christus te verkrijgen.

God heeft dus een keuze gemaakt of een voorkeur voor ons gehad, om ons de zaligheid te schenken. Ook hier is van een menselijk initiatief nauwelijks sprake. Deze keuze of voorkeur bestaat vanaf het begin en is een persoonlijke keuze van God. Daar kunnen wij niet echt iets aan toevoegen. Op basis waarvan God deze voorkeur heeft, wordt hier niet verteld. Maar alle nadruk valt erop dat God Zelf een verlangen heeft gehad om ons apart te zetten voor redding.

Uitverkiezing in Romeinen 9

De teksten in de vorige paragraaf zijn behoorlijk sprekend, maar betreffen toch losse verzen, die de uitverkiezing alleen even aanstippen. In Romeinen 9 wordt het thema van de uitverkiezing echt even bij de hoorns gevat als apart thema. Hier vinden we, naar mijn mening, de meest duidelijke aanzet voor een uitverkiezingsleer. Al is het nog niet echt een uitgewerkte leer of theorie, toch wordt er over dit thema nagedacht door Paulus. Laten we kijken naar Romeinen 9:11-23:

*Want toen de kinderen nog niet geboren waren, en niets goeds of kwaads gedaan hadden – opdat **het voornemen van God, dat overeenkomstig de verkiezing is**, stand zou houden, niet uit de werken, maar uit Hem Die roept – werd tot haar gezegd: De meerdere zal de mindere dienen. Zoals geschreven staat: Jakob heb Ik hoger gewaardeerd en Ezau heb Ik lager gewaardeerd.*

Wat zullen wij dan zeggen? Is er onrechtvaardigheid bij God? Volstrekt niet! Want Hij zegt tegen Mozes: Ik zal Mij ontfermen over wie Ik Mij ontferm en zal barmhartig zijn voor wie Ik barmhartig ben. Zo hangt het dan niet af van hem die wil, ook niet van hem die hardloopt, maar van God Die Zich ontfermt.

*Want de Schrift zegt tegen de farao: Juist hiertoe heb Ik u verwekt: dat Ik in u Mijn kracht bewijzen zou, en dat Mijn Naam verkondigd zou worden op de hele aarde. **Dus Hij ontfermt Zich over wie Hij wil, en Hij verhardt wie Hij wil.***

*U zult dan tegen mij zeggen: Waarom beschuldigt Hij (de mens) dan nog? Want wie kan Zijn wil weerstaan? Maar, o mens, wie bent u toch dat u God tegenspreekt? Zal ook het maaksel tegen hem die het gemaakt heeft, zeggen: Waarom hebt u mij zó gemaakt? Of heeft de pottenbakker geen macht over het leem, om uit dezelfde klomp het ene voorwerp tot een eervol, het andere tot een oneervol voorwerp te maken? En is het niet zo dat God, omdat Hij Zijn toorn wilde bewijzen en Zijn macht bekendmaken, met veel geduld de voorwerpen van Zijn toorn, **voor het verderf gereedgemaakt**, verdragen heeft? En dat met het doel om de rijkdom van Zijn heerlijkheid bekend te maken over de voorwerpen van Zijn ontferming, die **Hij tevoren bereid heeft tot heerlijkheid**?*

In dit stuk gaat Paulus in op de prangende vragen, die de uitverkiezing met zich mee kan brengen. Hij stelt allereerst vast dat God mensen verkiest, voordat zij iets goeds of verkeerd hebben gedaan. God maakt een keuze, niet op basis van iets wat wij doen, maar door een eigen wilsbesluit. Hij maakt de mensen vanaf het begin klaar voor de heerlijkheid of voor het verderf. Dit levert in elk geval twee vragen op: is God onrechtvaardig door sommigen voor het verderf uit te kiezen? En hoe kan God ons veroordelen, als Hij zelf kiest of wij het goede of het kwade zullen doen?

Op de eerste vraag geeft Paulus eigenlijk een heel eenvoudig antwoord: God is niet onrechtvaardig, want Hij is barmhartig en ontfermt zich over sommigen. De redenering hierachter is de volgende: niemand verdient het om gered te worden. Dus de barmhartigheid en ontferming is al een extra. God zou zelfs niet onrechtvaardig zijn, als Hij iedereen verloren liet gaan. Toch blijft het hier wel knagen: want als God sommigen kiest voor de redding, is dat dan niet oneerlijk tegenover degenen, die Hij wel verloren laat gaan...?

Op de tweede vraag, of God ons wel kan veroordelen, als Hij de keuze maakt, geeft Paulus ook een eenvoudig en kort antwoord: wie zijn wij mensen om het besluit van God in twijfel te trekken? Een pottenbakker kan doen met de klei wat hij maar wil. Zo ook God met de mensen, die Hij maakt. Hij maakt goede en slechte mensen. En Hij heeft het volste recht om slechte mensen te veroordelen, net zozeer als, dat een pottenbakker een slecht vat terzijde kan werpen. Kortom, Paulus beroept zich op de grootheid en soevereiniteit van God. God is niet te peilen, na te rekenen of ter verantwoording te roepen. Zijn besluiten overstijgen de onze. Hoewel dat waar is, blijft het ook hier wel knagen: want hoe kan God ons verantwoordelijk houden voor daden, waar we ten diepste niet zelf voor kiezen? Is dat niet onrechtvaardig en in tegenspraak met wat God ons Zelf onderwijst...?

We zien dat Paulus de discussie hier niet echt aangaat, maar zich voornamelijk beroept op Gods grootheid. Eigenlijk zegt hij: deze discussie is te moeilijk voor ons, laat het maar rusten. God is rechtvaardig en goed en Hij doet wat Hij wil. Leg je daarbij neer.

Vragen bij de klassieke uitverkiezingsleer

Hoewel het waar is dat God al ons denken overstijgt en hoewel het waar is dat we nooit een totaal sluitende theorie kunnen krijgen, willen we het hier niet bij laten in dit stuk. Er zijn wel wat handreikingen te doen, met betrekking tot de uitverkiezing, die ons verder kunnen helpen. Dit is niet alleen voor de theologen onder ons interessant, maar ook voor degenen, die worstelen met vragen rond de uitverkiezing. Vragen zoals: 'ben ik wel uitverkoren?' en 'is God dan een harde God, die mensen zomaar verloren laat gaan?' kunnen wel beantwoord worden. Laten we samen verder zoeken.

De klassieke uitverkiezingsleer stelt, ongeveer in lijn met wat Paulus hierboven stelde, dat God mensen uitkiest voor het eeuwige heil of het eeuwige verderf. Dit gebeurt niet op basis van ons geloof, onze keuzes of onze werken, maar op basis van een eeuwig raadsbesluit van God Zelf. En wij, als nietige mensen, kunnen daar geen vragen bij stellen. Deze keuze gaat onze pet ver te boven.

Hierboven hebben we echter al gesteld, dat de Bijbel weinig aanleiding geeft, om tot een dichtgetimmerde leer of theologie te komen op dit vlak. We moeten het doen met wat losse uitspraken hier en daar in de Bijbel over de uitverkiezing. Nogmaals, de Bijbel is geen dogmatisch boek, die ons precies laat zien hoe het theoretisch allemaal zit. **Op het moment dat wij een uitverkiezingsleer gaan maken, slaan we de plank eigenlijk al mis.** We timmeren het dan dicht met onze logica en vervolgens gaat dit ongetwijfeld mensen verpletteren. Een dergelijke leer is veel te kort door de bocht en stelt mensen voor onmogelijke vragen en worstelingen. **De vruchten hiervan zijn ronduit wrang.** Mensen zullen zich schuldig, maar hulpeloos gaan voelen. Zij gaan God zien als een wrede en boze God.

Er zijn een aantal belangrijke vragen te stellen bij de klassieke uitverkiezingsleer. De eerste is de vraag naar de vrije wil. Een mens heeft een vrije wil nodig, om verantwoordelijk gehouden te worden voor zijn keuzes. Als iemand niet echt een keuze heeft, omdat een ander voor hem of haar kiest, dan kan diegene ook niet bestraft worden voor die keuze. Bovendien, als de mens geen vrije wil heeft, dan zijn wij slechts marionetten of poppen in Gods poppenkast. Wij kunnen dan niet echt liefhebben of oprecht dingen doen. Wij zijn dan geen mensen, maar slechts voorwerpen, die door God gebruikt worden.

De afwezigheid van de vrije wil gaat rechtstreeks in tegen het verlangen naar autonomie, wat God zelf in de mensen gelegd heeft. Stel u bijvoorbeeld voor dat iemand u een keus gaf. Het is een belangrijke keuze en u bent daar heel intensief mee bezig. Uiteindelijk hakt u een knoop door en dan blijkt dat die ander u totaal gemanipuleerd heeft, waardoor u eigenlijk maar op één keuze kon uitkomen. Hoe zou u zich voelen? Zelfs als het een goede keuze was, die u maakte, voelt dit waarschijnlijk heel onbevredigend. De situatie werd immers heel anders gepresenteerd, dan het in werkelijkheid was. Het leek of u een keuze had, maar in werkelijkheid was dit helemaal niet zo. Dit is in strijd met het diepe verlangen naar autonomie en eerlijkheid, wat in de mens is gelegd.

De tweede vraag hangt met de vorige vraag samen. Als wij geen vrije wil hebben, dan doet God alles door ons heen. Betekent dit dan ook dat God verantwoordelijk is voor al het kwaad wat wij doen? Wij hebben daar immers niet zelf voor gekozen, maar God heeft daarvoor gekozen. De uitverkiezingsleer lijkt God tot auteur van het kwaad te maken. God kiest voor het kwade en voor het verderf, in plaats van de mensen. Zonder vrije wil komen we veel lastiger uit de vragen omtrent God en het kwaad.

De derde vraag betreft de aanwezigheid van geredde en verloren mensen. Hoe kan God rechtvaardig en eerlijk zijn, als sommigen gered worden en anderen niet? Als wij het allemaal verdienen om verloren te gaan, dan is het toch eerlijker als wij dan ook allemaal verloren gaan? Het voelt heel oneerlijk als God dan enkelen daaruit kiest, die Hij wel redt, terwijl Hij de rest gewoon verloren laat gaan. Hoe zal dat vreten aan de mensen, die verloren gaan. Waarom konden zij niet bij die groep uitverkorenen horen? Dit is een pijnlijke en kwellende vraag, die Gods eerlijkheid in twijfel trekt.

De vierde vraag heeft met Gods hart en verlangen te maken. Uit de Bijbel blijkt dat God vol liefde is en dat Hij niet wil dat er ook maar één zondaar verloren gaat. Dat staat letterlijk geschreven in 2 Petrus 3:9: *... maar Hij heeft geduld met ons en wil niet dat enigen verloren gaan, maar dat allen tot bekering komen*. Als God vol liefde is en wil dat iedereen behouden wordt, hoe kan Hij dan met volmacht en soevereiniteit kiezen dat sommigen verloren gaan? Dat is in strijd met Gods wezen en verlangen, zoals Hij dat aan ons openbaart in de Bijbel.

Deze vragen laten ons zien dat we niet rondkomen met een dichtgetimmerde uitverkiezingsleer. Er moet ergens in het verhaal ruimte blijven voor de vrije wil van de mens, anders komen we er niet uit. Hoe we die ruimte invullen, daarover verschillen de meningen. In de volgende paragraaf willen we enkele opties bekijken.

Oplossingen voor verkiezing en vrije wil

Er zijn een aantal mogelijke oplossingen om de verkiezing en de vrije wil allebei overeind te houden. Dit stuk zal iets theoretischer van aard zijn, dan de rest van het stuk. We behandelen hier een klein stukje dogmatische uitverkiezingsleer:

De eerste mogelijkheid is; de verkiezing niet op de eeuwige redding toe te passen, maar alleen op specifieke roepingen. God verkiest mensen om een bepaalde rol te spelen in de wereldgeschiedenis en om een bepaalde taak uit te voeren. Zo werd Jakob verkozen om stamvader van het volk Israël te worden en Ezau niet. En zo werden de twaalf apostelen uitgekozen om de eerste leiders te zijn van de gemeente van Christus. Het probleem met deze mogelijkheid is, dat verschillende Bijbelteksten de verkiezing rechtstreeks verbinden met het eeuwige heil of de eeuwige straf, zoals we hierboven hebben gezien. Deze mogelijkheid doet daarom geen recht aan alle Bijbelteksten.

De tweede mogelijkheid is; te stellen dat iedereen tot zaligheid verkozen is. God stelt ons in staat om voor Hem te kiezen en wij hebben de vrije keuze om deze verkiezing te aanvaarden of niet. Hiermee wordt de uitverkiezing eigenlijk in zijn geheel buiten spel gezet, want God verkiest dus iedereen voor eeuwig heil. Helaas doet dit ook geen recht aan de Bijbelteksten, die we hierboven hebben gezien. God lijkt sommigen ook specifiek te verkiezen voor toorn en oordeel. Aan zijn verkiezing zitten duidelijk twee kanten. Er is echt sprake van kiezen; van onderscheid maken tussen twee groepen.

Een derde mogelijkheid is; te stellen dat God voor zijn reddingswerk afhankelijk is van hoe de aardse geschiedenis verloopt en hoe zijn kinderen het evangelie verder brengen op aarde. God heeft besloten om de evangelie verkondiging in handen van mensen te geven. Hij geeft de mensen de verantwoordelijkheid om daar zelf hun aandeel in te leveren of niet. Hierdoor zijn sommigen voorbestemd om gered te worden, omdat de geschiedenis nu eenmaal zo verloopt, dat het evangelie hen bereikt. Anderen zijn voorbestemd om niet gered te worden, doordat het evangelie hen niet bereikt of omdat zij bijvoorbeeld tot zondige en slechte volken behoren. Zo laat God de vrije keuze van mensen wel staan, maar zorgt Hij wel dat de aardse geschiedenis op een bepaalde manier verloopt, waardoor sommigen gered worden en anderen verloren gaan. Dit is dan een noodzakelijk kwaad, omdat God de verantwoordelijkheid van de aardse geschiedenis in handen van mensen overgaf.³

Met deze mogelijkheid lossen we echter weinig op. Dit zou namelijk betekenen dat sommigen wel een eerlijke keuze krijgen en anderen niet. Voor de laatsten bestaat er dan niet echt een vrije wil. Anderen hebben dan eigenlijk voor hen gekozen. We blijven dan met dezelfde vragen zitten: is dit rechtvaardig van God? Kunnen deze mensen daarvoor verantwoordelijk gehouden worden? Is dit in lijn met het verlangen van God, dat er niemand verloren gaat? Kan God niet alle mensen een eerlijke keuze geven?

Verder blijkt uit de Bijbelteksten dat God niet alleen kiest om de wereldgeschiedenis op een bepaalde manier te laten verlopen, maar Hij lijkt ook specifieke personen uit te kiezen voor redding of juist niet. Voor deze Bijbelteksten biedt deze mogelijkheid geen oplossing.

Een volgende mogelijkheid is, dat God mensen verkiest, op basis van vooruitgezien geloof. God weet alles al, voordat het gebeurt. Daarom kan God het hart van mensen al kennen, voordat zij geboren zijn. Hij weet ook welke keuzes zij gaan maken, met hun vrije wil. En op basis van hun eigen keuze, die God al weet, koos Hij hen al uit, voordat zij überhaupt geboren waren. Dit is de oplossing van de remonstranten, die streeden voor bestaan van de vrije wil.

Deze mogelijkheid is echter ook problematisch, omdat er bijvoorbeeld in Romeinen 9:16 staat geschreven: *Zo hangt het dan niet af van hem die wil, ook niet van hem die hardloopt, maar van God Die Zich ontfermt.* In Romeinen 9 wordt heel duidelijk gemaakt dat God mensen verkiest, niet op basis van iets in die mensen zelf, maar op basis van zijn eigen wilsbesluit. Ook de andere Bijbelteksten, die we in de voorgaande paragrafen noemden, laten iets dergelijks zien. Zij benadrukken allemaal dat God verkiest op basis van zijn eigen wilsbesluit, voornemen of welbehagen, zonder dat de mens daar iets aan toe kan voegen. Verder wordt er in de Bijbel nergens over vooruitgezien geloof gerept. Voor zover ik het weet, vinden we geen aanleiding vanuit de Bijbel, om te veronderstellen dat God ons verkiest, omdat hij al van tevoren geloof of werken bij ons zag.

Een laatste mogelijkheid is die van de synchrone contingentie. Dit is een filosofisch idee, waarbij gesteld wordt, dat er op ieder moment vele mogelijke werelden bestaan, waaruit God de beste kiest. Stel je een enorme bibliotheek voor, met daarin alle mogelijke werelden, met hun eigen geschiedenisverloop. In wereld A maak ik vandaag deze keuze en in wereld B maak ik vandaag een andere keuze. Zo heeft God alle mogelijkheden voor zich in een soort bibliotheek. Nu zit zijn verkiezing daarin, dat Hij daaruit de best mogelijke wereld en geschiedenisverloop kiest. Daarmee verkiest Hij indirect ook welke mensen er gered worden en welke er verloren gaan. Dat is bij deze keuze inbegrepen. Mensen kunnen dus wel vrij kiezen, maar God kiest het overkoepelende scenario uit.

Toch lopen we ook hier tegen de Bijbelteksten aan, waaruit blijkt dat God niet alleen een wereldgeschiedenis uitkiest, maar ook specifieke mensen uitkiest voor redding of niet. Deze mogelijkheid is veel te hoogdravend en doet geen recht aan de Bijbelteksten. Uit de Bijbelteksten blijkt, dat God met zijn keuze helemaal in de menselijke geschiedenis betrokken is en daarin bepaalde specifieke keuzes maakt. Hij waardeerde Jakob meer dan Ezau, niet omdat dat beter paste in een algemeen plan, maar omdat zijn hart sneller klopte voor Jakob, dan voor Ezau.

De meeste van de hierboven behandelde mogelijkheden zijn dogmatische oplossingen voor de uitverkiezingsvragen. Het zijn theoretisch ideeën, die geen recht doen aan de concrete teksten in de Bijbel. De oplossingen zijn te hoogdravend en zingen zichzelf los van de Bijbelteksten. Hiermee komen we terug bij wat we aan het eind van de vorige paragraaf al stelden: we komen niet rond met een dichtgetimmerde uitverkiezingsleer. De uitverkiezing en de vrije wil bestaan allebei, volgens het Bijbels getuigenis, maar hoe hangen ze dan samen...? Laten we samen verder zoeken naar een oplossing, die meer recht doet aan het karakter van de Bijbelteksten hierover.

Dynamisch en relationeel proces

Het belangrijkste punt is dat de Bijbel ons geen leer of dogmatiek onderwijst, maar relationeel van aard is. Met de uitverkiezing is het als met een stel wat zich afvraagt: wie hield nu het eerst van wie? In veel gevallen is deze vraag helemaal niet te beantwoorden, omdat de liefde wederzijds was en groeide. Dat was een dynamisch proces, waarbij beide partijen voluit betrokken waren. En natuurlijk kan de één daarbij meer initiatief hebben genomen dan de ander. Dit sluit echter het aandeel van die ander nog niet uit. Voor een relatie heb je twee personen nodig, die van elkaar gaan houden. Zo is het ook tussen God en mensen. God neemt het eerste initiatief om naar de mensen toe te komen. Hij kiest ons in zijn liefde uit. Maar er is ook een andere kant: Gods liefde wordt bij ons door wederliefde beantwoord. Dit is een dynamisch en relationeel gebeuren, dat moeilijk in een leer te vatten valt. Dit moet beleefd worden.

God is de Bron van alle liefde. Zonder zijn aanwezigheid zal ons koude hart nooit opwarmen. Daarom is het altijd God, die ons het eerste lief heeft gehad. Tegelijkertijd warmt ons hart wel op daardoor en kiezen we ervoor om Gods liefde te ontvangen. Daarmee wordt het een wederzijdse keuze. God kiest mensen en mensen kiezen God. God is de eerste, maar er blijven twee partijen bij betrokken. Hoe dit theoretisch precies zit, is niet zo van belang. Dat is ook niet de vraag, die de Bijbel opwerpt of die de Bijbelteksten behandelen. Het gaat niet om theorie, maar om de levende praktijk.

God heeft ons allemaal goed gemaakt en bedacht. Hij heeft voor ons allemaal een boek met hemelse plannen klaarliggen, volgens Psalm 139:16. Hij neemt het initiatief om ons leven vorm te geven. Tegelijkertijd zijn wij als tweede partij daarbij voluit betrokken. Het is aan ons om de plannen in deze hemelse boeken uit te gaan leven of niet. God heeft alle goede werken al voor ons voorbereid, opdat wij daarin zouden wandelen, volgens Efeze 2:10. Wij hebben dus de opdracht en de keuze om daar wel of niet in te gaan wandelen. Het moet van twee kanten komen. Zo zien we dat het een dynamisch gebeuren is. God neemt het eerste initiatief, maar het blijft een samenwerkingsverband tussen God en mensen. Wij kunnen ervoor kiezen om niet met God mee te wandelen. Voor deze keuze zijn wij zelf verantwoordelijk. We kunnen dat nooit op God afschuiven.

God kiest specifieke mensen uit, dat is waar. Maar Hij doet dat, omdat het wederzijds klikt. Omdat zijn liefde beantwoord wordt door deze mensen. Hij heeft hen lief, al voordat zij überhaupt iets gedaan of gezegd hebben, omdat Hij voelt dat hun hart hetzelfde ritme klopt als het Zijne. Zijn liefde vindt weerklank en daarmee begint een relatie te ontstaan.

Maar als dit echt een samenwerkingsverband is, is God dan niet afhankelijk van de mensen, of zij meewerken of niet? Jazeker, God heeft Zichzelf afhankelijk gemaakt van de mensen, omdat Hij een echte relatie met hen aan wilde gaan. Dit betekent echter niet, dat Gods plannen geen doorgang zullen vinden. God heeft de uitkomst van alles in Handen.

We kunnen dit misschien wat beter begrijpen, als we hier een metafoor uit de schaakwereld gebruiken. Je kunt als schaker op een gegeven moment in een winnende positie staan. Dit betekent niet, dat je tegenstander geen keuzes meer kan maken of jou niet meer kan tegenwerken op een bepaalde manier. Maar als je alle mogelijkheden zorgvuldig hebt bekeken, zul je op elke mogelijke zet een bijpassend antwoord hebben. Zoiets geldt ook van God. Hij heeft het ultieme offer gegeven; zijn Zoon. Sindsdien staat Hij in een winnende positie in deze aardse geschiedenis. Hoezeer mensen zijn bedoelingen ook kunnen tegenwerken en welke zetten satan en de boze machten ook doen, Hij zal altijd een passend antwoord hebben, en zijn plannen volvoeren. Hij heeft de overwinning al behaald.

We zien hier twee prachtige voorbeelden van in de Bijbel. Het eerste voorbeeld is het verhaal van Jozef. Hij werd verkocht door zijn broers naar Egypte. Dit was een heel slechte daad, ingegeven door

verkeerde motieven, die in het hart van de broers leefden. Maar God gebruikte dit ten goede, want Jozef werd onderkoning van Egypte en wist zo zijn vader en broers van de honger te redden. En dan staat er een heel bijzonder vers in Genesis 50:20: *Jullie, weliswaar, jullie hebben kwaad tegen mij bedacht, maar God heeft dat ten goede gedacht, om te doen zoals het op deze dag is: een groot volk in leven te houden.* Er zitten twee kanten aan de zaak, maar God heeft de touwtjes in handen.

Het tweede voorbeeld is het verhaal van Esther. Zij was koningin geworden in Perzië en in haar dagen werd het Joodse volk bedreigd met uitroeiing. Esther was de enige, die daar mogelijk een stokje voor kon steken, door bij de koning van Perzië voor het Joodse volk te pleiten. Dit moest zij echter doen met gevaar voor eigen leven. Esther stond dus voor een heel moeilijke beslissing. Op dat moment sprak haar oom Mordechai de volgende legendarische woorden tot Esther: *Want als je je in deze tijd in diep stilzwijgen hult, dan zal er vanuit een andere plaats verlichting en verlossing voor de Joden komen, maar jij en het huis van je vader zullen omkomen. En wie weet of jij niet juist voor een tijd als deze tot deze koninklijke waardigheid gekomen bent.* (Esther 4:14) Esther was geroepen om de reddende rol te spelen, maar mocht zij weigeren, dan zou God wel op een andere manier redding brengen. Deze roeping rustte specifiek op de schouders van Esther en toch was God niet afhankelijk van haar medewerking om zijn plannen te volvoeren. Hij overziet alle mogelijkheden en heeft de touwtjes in handen.

We zien dat de samenwerking tussen God en mensen een dynamisch en relationeel gebeuren is. Ik geloof heel sterk dat God het hart van Esther kende en heus wel wist, dat zij het voor het volk ging opnemen bij de koning van Perzië. Maar zelfs als het anders was gelopen, dan zou het God nog niet uit handen zijn gelopen. God zoekt de samenwerking met mensen op en Hij wil een liefdesrelatie met mensen opbouwen. Dat is het grootste wonder wat er is. God blijft niet een hoge en afstandelijke God, maar Hij verlaagt zich tot ons niveau, om een echte relatie met ons aan te kunnen gaan. Daarmee maakt Hij Zichzelf kwetsbaar en dit heeft Hem vele slagen en teleurstellingen opgeleverd. Dit kostte Hem zelfs Zijn eigen Zoon. Toch wilde Hij dit doen, omdat Hij onze liefde wilde terugontvangen.

Terug naar de uitverkiezing. Zoals een relatie ontstaat van twee kanten, zo zijn er bij de uitverkiezing ook twee partijen tegelijk betrokken. Het meest duidelijk komt dit naar voren in het verhaal van de Farao. God wilde het volk van de Israëlieten uitleiden uit de slavernij, waarin de Farao het volk gevangen hield. Maar de Farao wilde het volk niet laten gaan. Dit leidde ertoe dat God vele plagen over Farao en Egypte bracht en tenslotte leidde dit zelfs tot de dood van Farao en vele Egyptenaars. Hierdoor werd Gods macht zichtbaar. Hij leidde zijn volk uit, of de Farao nu mee wilde werken of niet.

Het bijzondere in dit verhaal is, dat er regelmatig over de verharding van Farao's hart gesproken wordt. Verschillende keren staat er dan, dat de Farao zijn eigen hart verhardde, omdat hij niet wilde luisteren naar God.⁴ Maar verschillende keren staat er ook, dat God Farao's hart verhardde, zodat hij niet zou luisteren.⁵ Dan kon God zijn glorie door de plagen heen zichtbaar maken. Hierin zien we het samenwerkingsverband van de uitverkiezing naar voren treden. Het kwam van beide kanten. Enerzijds maakte God het hart van Farao hard en anderzijds deed Farao dat zelf. Dit is een negatief voorbeeld van een relatie, die God met sommige mensen ontwikkelt: zij groeien verder en verder bij elkaar vandaan, totdat deze mensen onder het volledige oordeel gaan vallen.

Waarschijnlijk vinden we nooit een totaal passende theoretische oplossing voor de vragen rond de uitverkiezing. Maar als we het bekijken vanuit de dynamische werkelijkheid van alledag, dan wordt het allemaal een stuk logischer en kunnen we beter begrijpen wat hier nu gebeurt. Dit doet recht aan het karakter van de Bijbelverhalen en teksten, die uit het leven van alledag gegrepen zijn. God is volledig vrij om ons te kiezen en wij zijn ook volledig vrij om voor Hem te kiezen. En wonderlijk genoeg blijken deze keuzes altijd met elkaar overeen te stemmen. Er groeit een wederzijdse liefdesband of juist niet.

Pastorale handreiking: ben ik wel uitverkoren...?!

Veel mensen worstelen met vragen rond de uitverkiezing. Hier vinden jullie een pastorale handreiking om te helpen om te gaan met dergelijke vragen. Het eerste en belangrijkste om te beseffen, is dat God in de Bijbel laat weten, dat Hij niet wil, dat er ook maar iemand verloren gaat. In 2 Petrus 3:9 staat:

De Heer vertraagt de belofte niet (zoals sommigen dat als traagheid beschouwen), maar Hij heeft geduld met ons en wil niet dat enigen verloren gaan, maar dat allen tot bekering komen.

Dit is heldere taal. In het hart van God leeft een diep verlangen om iedereen te redden, ook u en jou. Jezus had alles over voor jouw redding. Hij leed heel zwaar en gaf zijn leven aan het kruis, om jou te redden. Dit deed Hij, omdat liefde voor jou in zijn hart leefde. God houdt van jou als zijn kind. Hij maakte jou in de moederschoot met veel liefde, zorg en aandacht. En Hij verlangt naar wederliefde van jou. Hij staat op de uitkijk, zoals de Vader van de verloren zoon, totdat jij bij Hem terugkomt. Wacht dus niet, maar ga naar Hem toe. Al is het met schroom. Hij zal je tegemoet komen rennen!

De vraag is niet: 'ben ik wel uitverkoren?' Deze vraag wordt nergens in de Bijbel gesteld. De uitverkiezing komt altijd ter sprake als verwondering achteraf. Als je eenmaal wandelt met de Heer, dan ga je jezelf erover verbazen, dat Hij jou uitkoos om zijn geliefde kind te zijn. Dat is de manier waarop de Bijbel over uitverkiezing spreekt. Het is de verwondering dat Hij jou koos en dat Hij jou zag, terwijl jij het helemaal niet verdiende.

De deur van God staat voor iedereen open, alleen loopt lang niet iedereen naar binnen. Het is niet aan jou om een antwoord te formuleren op de uitverkiezingsvragen. Deze vragen zijn Gods gedeelte om te beantwoorden. Jij hebt maar één vraag te beantwoorden en dat is: loop je door die deur naar binnen? Neem je Gods aanbod van redding en liefde aan of sla je dit aanbod af? Als je naar binnen gaat, zul je de bevestiging van de Heer over je verkiezing vanzelf en gaandeweg gaan ontvangen. Petrus zegt in dit verband dat wij ons moeten beijveren om de roeping en verkiezing vast te maken in 2 Petrus 1:10-11:

Daarom, broeders, beijver u des te meer om uw roeping en verkiezing vast te maken; want als u dat doet, zult u nooit meer struikelen. Want zo zal u in rijke mate de toegang worden verleend tot het eeuwig Koninkrijk van onze Heer en Zaligmaker, Jezus Christus.

Hoe verder je door de hemelse deur naar binnen wandelt en hoe dieper jouw relatie met Jezus wordt, des te meer zekerheid zul je hebben over je roeping en verkiezing. Het is aan jou, om hierin te gaan wandelen. God zal je hierin niet tegenhouden. Hij roept jou juist door zijn Woord op, om hierin te gaan wandelen. Neem dan die eerste stap en ga het ervaren, dat God jou met liefde tegemoet komt. In Jakobus 4:8a staat het volgende:

Nader tot God, en Hij zal tot u naderen.

Dit mag je zeker weten; dat als je de eerste stap doet, dat God zeker naar je toe zal komen. Jezus zei het als volgt in Mattheüs 7:7-8:

Bid, en u zal gegeven worden; zoek, en u zult vinden; klop, en er zal voor u opgedaan worden. Want ieder die bidt, die ontvangt; wie zoekt, die vindt; en voor wie klopt zal opgedaan worden.

De enige oplossing voor vragen, twijfels en angsten over de uitverkiezing, is het opbouwen van een liefdesrelatie met Jezus. De liefde drijft namelijk alle angst uit. Als wij gaandeweg gaan merken hoeveel Jezus van ons houdt en dat Hij zich echt met ons leven bemoeit, dan gaan de angst en vragen wegsmelten, als sneeuw voor de zon. Als je verlost wilt zijn van deze prangende vragen, dan moet je naar de Bron van liefde, warmte en licht toegaan: naar Jezus Zelf. Dan zal dit allemaal gaan smelten. In 1 Johannes 4:18-19 staat het als volgt geschreven:

Er is in de liefde geen vrees, maar de volmaakte liefde drijft de vrees uit. De vrees houdt immers straf in, en wie vreest, is niet volmaakt in de liefde. Wij hebben Hem lief, omdat Hij ons eerst liefhad.

Dit is niet geschreven als een aanklacht: je vreest, dus je hebt niet genoeg liefde... Nee, het is geschreven als een aansporing: zoek de liefde en de vrees kan niet langer blijven bestaan. Deze liefde hoeven we niet uit onszelf te halen, maar we mogen naar de Bron van liefde, naar Jezus, toegaan. Hij heeft ons eerst liefgehad, toen wij nog helemaal geen liefde voor Hem hadden. Daarom zijn we bij Hem aan het juiste adres. Vat moed en ga naar Hem toe. Dan zul je de bevestigingen van zijn liefde mogen en kunnen ontvangen. Durf jezelf over te geven aan Jezus. Hij heeft door zijn offer laten zien, hoeveel Hij van jou houdt. Hij is betrouwbaar en Hij zal je niet wegsturen, als je komt. In Johannes 6:37 staat het als volgt geschreven:

Alles wat de Vader Mij geeft, zal tot Mij komen; en wie tot Mij komt, zal ik beslist niet uitwerpen.

Als je naar Jezus toegaat, zul je beslist niet uitgeworpen worden. Dan heb je daarmee jouw bewijs van uitverkiezing in handen. Als jij naar Jezus toegaat, dan heeft Hij al in jouw hart gewerkt. Hij heeft jou nu al op het oog, als dit alles jou raakt. Dan raakt Hij jou aan in jouw verlangens en nodigt Hij jou persoonlijk uit om te komen. Hij is allang met jou aan het werk. Daar hoeft je niet aan te twijfelen. Wil je zeker weten, dat dit ook voor jou geldt? Ga dan naar Jezus toe. Hij zal jou beslist niet wegsturen, maar jou ontvangen als een geliefde en verloren gewaande zoon of dochter. En ik bid dat de Heilige Geest jouw hart voor deze boodschap opwarmt en ontvankelijk maakt, zodat je de woorden ook kunt ontvangen en aannemen. God verlangt enorm naar jou! Wacht niet langer, maar kom nu!

¹ Oproep tot bekering OT: Deuteronomium 30:8-14, Jeremia 3:7,12, 4:1, 5:3, 26:3, Hosea 12:7, 14:2-3.

² Oproep tot bekering NT: Mattheüs 3:2, 4:17, Markus 1:14-15, Handelingen 8:22, Openbaring 2-3.

³ Zie bijvoorbeeld Ezechiël 33:8-9, Mattheüs 28:19, Johannes 17:18, 20:21, Romeinen 10:13-15.

⁴ Farao verhardde zijn eigen hart: Exodus (7:13-14, 7:22-23), 8:15, (8:19), 8:32, 9:34-35.

⁵ God verhardde het hart van Farao: Exodus 4:21, 7:3, 9:12, 10:1, 10:20, 10:27, 11:10, 14:4, 14:8.